

จดหมายถึงบรรณาธิการ

ผมเพิ่งได้มีโอกาสอ่านวารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับปีที่ 5 ฉบับที่ 2, 2525 ซึ่งได้ลงบทความงานชิ้นหนึ่งของผม โดยเรืออากาศเอกหญิงสุมาลี วีระวงศ์ อันเป็นบทความที่มีคุณประโยชน์ในการศึกษาวรรณกรรมไทย ผมใคร่ได้ออกสาธยายเรียนข้แจงสนองตอบบทความเฉพาะในส่วนที่จะเป็นประโยชน์ในการถกเถียงกันเชิงวิชาการดังมีประเด็นสำคัญอยู่สามประการดังนี้

1. ก่อนอื่น ผมต้องขออนุญาตใช้เนื้อที่ส่วนนี้ในการแสดงความขอบพระคุณแก่คุณสุมาลี ที่ได้ให้ความสนใจแก่งานชิ้นนี้ของผม และได้กรุณาเขียนบทความอันมีคุณประโยชน์ลงในวารสารอักษรศาสตร์

2. บทความของคุณสุมาลีประกอบด้วยความคิดเห็นที่แตกต่างจากผมเป็นอันมาก ข้อสำคัญที่ผมต้องการชี้ให้เห็นก็คือ เราจำเป็นต้องแยกความเห็นและข้อเท็จจริงหรือข้อมูลดีบอกจากกัน คุณสุมาลีได้มองเห็นอย่างถูกต้องว่าสิ่งที่ผมเสนอหลายอย่างในงานชิ้นนี้เป็นความเห็น ซึ่งคุณสุมาลีได้มีความเห็นแย้งไว้จำนวนมาก เช่นคำประณามพจน์ในทวาทศมาส, สมุทรโฆษ และพระลอ ยอพระเกียรติกษัตริย์โดยอ้างถึงพระราชกรณียกิจของกษัตริย์ไว้แล้ว นี่ก็เป็นความเห็น ไม่ใช่ข้อเท็จจริง เพราะในทัศนะของผม (ซึ่งมีความรู้ทางค่านววรรณกรรมน้อยกว่าคุณสุมาลี) กลับมองเห็นความแตกต่างระหว่างคำประณามพจน์ในวรรณกรรมเหล่านี้กับคำประณามพจน์ในรามเกียรติ์ของ ร. 1 ว่าแตก

ต่างกันอย่างมาก กล่าวคือในรามเกียรติ์ คำประณามพจน์นั้น ต้อง การ กล่าวถึง พระ ราช กรณียกิจของกษัตริย์ในทำนองความจริงเชิงประจักษ์ (ใน "วัฒนธรรมกะฎุมพี..." ผมคิดว่าผมเขียนไว้ชัดแล้วในเรื่องการกล่าวถึง พระราช กรณียกิจที่แตกต่างกันระหว่างวรรณกรรมอยุธยาและรัตนโกสินทร์เพียงแต่ผมใช้คำว่า "การกระทำที่เป็นจริง" บ้างหรือ "ความจริงตามประสบการณ์" บ้าง - คุณงานชิ้นดังกล่าว น. 27-28) ความแตกต่างกันในแง่นี้ก็ เป็นความเห็นของผม มิใช่ข้อเท็จจริง เพราะอย่างน้อยก็ผมเช่นคุณสุมาลีที่อ่านแล้วมองไม่เห็นความแตกต่างนี้ การที่คุณสุมาลีกล่าวว่าการเปลี่ยนเรื่องหนึ่งจะสันเปลี่ยนสูงก็แต่เมื่อเปลี่ยนจากเรื่องอื่นมาเป็นเรื่องรามเกียรติ์เท่านั้น หากเปลี่ยนจากเรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องอื่นแล้วก็จะไม่ต้องสันเปลี่ยน เพราะรามเกียรติ์มีตัวละครมาก นี่ก็เป็นความเห็นซึ่งผมไม่อาจเห็นด้วยได้เลย เพราะตัวละครในหนังสือนั้นไม่เคยอยู่ลอย ๆ แต่เป็นตัวละครที่อยู่ในบทหรือในฉากเสมอ ฉะนั้นต้องมีรูปของตัวละครมากกว่า 1 ตัวเสมอ ปัญหาจึงไม่ใช่เรื่องจำนวนของตัวละครในท้องเรื่องเพียงอย่างเดียว แต่ข้อแย้งของผมก็เป็นเพียงความเห็นเท่านั้น ผมไม่อาจจะพูดได้ว่าคุณสุมาลีมีความเห็น "คลาดเคลื่อน" จากข้อเท็จจริง ความขัดแย้งกันในเรื่องความเห็นต่าง ๆ นั้น (ซึ่งมีอยู่มากเกินกว่าจะยกมาเป็นตัวอย่างได้หมด) ก็คงต้องปล่อยให้ผู้ที่ศึกษาใช้วิจารณ์ญาณของตนเอง และการหาข้อมูลดีบเพิ่มเติมเพื่อช่วยตัดสิน

ธรรมทั้งสองในเชิงขัดแย้ง กล่าวคือเมื่อฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์อีกฝ่ายหนึ่งก็ค่อนข้างจะเสียผลประโยชน์ ความขัดแย้งของสองวัฒนธรรมนี้ไม่แสดงออกในรูปของการต่อสู้ที่รุนแรง (และดูเหมือนไม่จำเป็นที่เราจะต้องมองการต่อสู้ทุกอย่างว่าต้องออกมาในรูปของความรุนแรงเสมอไปด้วย) เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะแท้จริงแล้วความสัมพันธ์ของสองวัฒนธรรมนี้มีจำกัดด้วยเหตุผลของสภาพเทคโนโลยีของสมัยนั้น และด้วยสภาพปรารถนาที่จะต้องสร้างคุณภาพขึ้นอันหนึ่งที่ทำให้กิจกรรมของสังคม "ไทย" ดำเนินต่อไปได้ เป็นปรกติ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าความขัดแย้งได้สิ้นสุดลงแล้ว หรือการต่อสู้ในรูปอื่น ๆ มิได้มีอยู่ระหว่างวัฒนธรรมทั้งสอง แม้แต่กวีวิชาการที่ใช้กรอบโครงของวัตถุนิยมภาษาวีรในการศึกษาสังคม ก็ยอมรับกันว่าในความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนั้น มีสถาบันประเพณี ความเชื่อทางศาสนา ฯลฯ ที่ตกค้างมาจากวิถีการผลิตเก่าบ้าง หรือพัฒนาขึ้นใหม่บ้าง ทำหน้าที่ "เกลา" ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นให้มองไม่เห็นได้ถนัด และบิดเบือนประเด็นของความขัดแย้งในหมู่สมาชิกของชนชั้นที่ต่อสู้กันอยู่ ถึงแม้ผมได้อ้างถึงกรอบโครงที่อาศัยวัตถุนิยมภาษาวีร ในที่นี้ ก็ต้องขอสารภาพว่าผมมิได้ใช้วัตถุนิยมภาษาวีรเป็นกรอบโครงสำหรับการวิเคราะห์ แต่อาศัย "ทฤษฎี" ของผมเอง ซึ่งเกิดจากความรู้ทางประวัติศาสตร์ไทย อันมีอยู่จำกัดของผม เหตุฉะนั้นผมจึงพร้อมจะยืนยันกรอบโครงของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองวัฒนธรรมนี้ด้วยความเห็นของผมที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย มากกว่าการอ้าง "ทฤษฎี" วัตถุนิยมภาษาวีร เหตุผลที่เป็นเช่นนั้นก็ไม่ใช่เพราะผม มีความจริงเกี่ยวกับ "ทฤษฎี" นี้ แต่เพราะรู้สึกว่ายังมีความเข้าใจทฤษฎีนี้ไม่ลึกซึ้งพอเท่านั้น

ในส่วนคุณสุเมชาติ ผมเข้าใจจากบทวิจารณ์ว่าคุณสุเมชาติ มองเห็น ปฏิสัมพันธ์ ของ สอง วัฒนธรรม นั้น หลากหลายกว่าที่ผมกล่าวถึงอย่างมาก มีแม้แต่การ "สังสันต์น์แตกเปลี่ยนความคิดเห็น" กัน และด้วยเหตุคั้งนั้นทฤษฎีของคุณสุเมชาติต่อวรรณกรรมไทย จึงมีว่า "... หากวิเคราะห์จากวรรณกรรมของแต่ละสมัยที่ตกทอด มาถึง ปัจจุบัน อย่าง ละเอียดย ครอบ ด้าน ทุกแง่ทุกมุม เราจะได้เห็นพัฒนาการของสังคมเป็นกระแสสืบเนื่องกันมา ร่วมกันโดยไม่ขาดตอน และไม่อาจกล่าวได้ว่าส่วนใดมีความสำคัญยิ่งกว่าส่วนใด" นั้นก็หมายความว่าคุณสุเมชาติเห็นว่า โดยอาศัยกรอบโครงของการแบ่งวรรณกรรมเป็นของ "วัฒนธรรมมุลนาย" และ "วัฒนธรรมไพร่" นั้นใช้สำหรับให้ความเข้าใจแก่วรรณกรรมไทย ได้ไม่ตีเท่ากับการใช้กรอบโครงว่ามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของวรรณกรรมไทย ชนิดที่เรียกได้ว่าเป็นวรรณกรรมจาก "วัฒนธรรมไทย" ซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การแปรเปลี่ยนของวรรณกรรมประเภทหนึ่งกับอีกประเภทหนึ่งมีความสำคัญน้อย เพราะมุลราก็มาจาก "วัฒนธรรมไทย" ร่วมกันนั้นต่างหากที่เป็นแก่นสำคัญ ความแปลกแตกต่างซึ่งแปรเปลี่ยนในวรรณกรรมของกลุ่มสถานภาพทางสังคมสูง และกลุ่มสถานภาพทางสังคมต่ำ เป็นเพียงกระพุ่มไม้ใช้แก่น ในกรณีเช่นนี้ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องพูดถึง "วัฒนธรรมมุลนาย" และ "วัฒนธรรมไพร่" เพราะความสำคัญอยู่ที่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ "ไทย" ต่างหาก

กรอบโครงที่มองเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมไทยเช่นนี้เป็นสิ่งที่ นักศึกษาไทยคดีได้ใช้ติดต่อกันมา ตั้งแต่ ศตวรรษ ที่แล้ว จนถึง ปัจจุบัน เป็นส่วนใหญ่ ความแตกต่างทางค่านวัฒนธรรม

การเมือง สังคม หรือเศรษฐกิจของระบบย่อยถูกมองแต่่าเป็น “ความแปรเปลี่ยน” ที่เกิดในระบบใหญ่อันหนึ่งอันเดียวกัน ผมคิดว่ากรอบโครงอันนี้มีข้อจำกัดอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อเราให้ความสนใจแก่ระบบทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ ของไพร่มาดชั้นกว่าที่นักปราชญ์ แต่ก่อนได้เคยให้ความสนใจมา มิฉะนั้นแล้วเพลงพินบ้านก็ตามวรรณกรรมมุขปาฐะของชาวบ้านก็ตาม หรือการเล่นของชาวบ้านทั้งหมดก็จะถูกมองว่าเป็นเพียงส่วนปลายๆ ของ “วัฒนธรรมไทย” ซึ่งอันที่จริงแล้วในส่วนที่เราหมายถึงเป็น “วัฒนธรรมไทย” นั้นก็ถูกรอบงำด้วยวัฒนธรรมของมูลนายเท่านั้น ผมคิดว่าเพื่อจะเข้าใจวัฒนธรรมไพร่อย่างแท้จริง จำเป็นที่เราต้องอาศัยกรอบโครงที่ยอมให้ วัฒนธรรมไพร่มีเอกลักษณ์ของตนเอง มีสิทธิ์ที่จะดำรงลักษณะเฉพาะของตนอันเราต้องศึกษา ไม่ใช่เป็นเพียงส่วนอันแปรเปลี่ยนของวัฒนธรรมมูลนายเท่านั้น

หากจะถือว่ากรอบโครงนี้เป็นสิ่งที่ผมยึดไว้ก่อนการเขียนรายงานการวิจัย ผมก็ยอมรับว่าเป็นเช่นนั้นจริง อันที่จริงแล้วเราอาจกล่าวได้ว่าไม่มีใครสามารถศึกษาอะไรได้เลยโดยปราศจากกรอบโครงสำหรับ ใช้ใน การมอง ข้อเท็จจริงอัน ยุ่งเหยิง ไร้ระเบียบที่มีอยู่ แม้แต่การศึกษาทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติก็จำเป็นต้องมีกรอบโครงดังกล่าวไว้สำหรับการศึกษา ในประเทศไทยมักมีความเข้าใจผิดแม้แต่ในหมู่นักวิทยาศาสตร์เสมอว่า ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์เป็นความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แท้ที่จริงแล้วทฤษฎีเหล่านั้นก็เป็นเพียง “ทรรศนะ” ของนักวิทยาศาสตร์ที่ใช้สำหรับสร้างระเบียบขึ้นในข้อมูลอันยุ่งเหยิง ไร้ระเบียบ และไม่เป็นที่เข้าใจได้ซึ่งมีอยู่ในธรรมชาติ เป็นเพียงความจริงชั่วคราวสำหรับการ

อธิบายความหลากหลาย ยุ่งเหยิง และไม่เข้าใจได้ให้เป็นที่เป็นที่เข้าใจเท่านั้น ลักษณะที่เรียกว่าทวิสัยในชั้นปรมัตถ์นั้นเกิดขึ้นไม่ได้แก่นมนุษย์ เพราะข้อจำกัดของความเป็นมนุษย์ของเราเอง ผมคิดว่าจำเป็นที่นักวิชา การ ต้องไม่ ไร้เคียงสากับลักษณะ ทวิสัยจนเกินไป เพราะดังที่กล่าวแล้วว่าไม่มีการศึกษาใดๆ จะเกิดขึ้น ได้ โดยไม่มีกรอบโครงสำหรับให้ความหมายแก่ข้อมูลดิบ เพียงแต่ว่าในประเทศไทยมีนักวิชาการจำนวนมากที่คิดว่าตนไม่ได้อาศัยกรอบโครงอะไรในการศึกษาเลย ทั้งนี้เพราะคนเหล่านั้นรับเอากรอบโครงที่นักปราชญ์รุ่นก่อน ได้สร้างเอาไว้มาใช้โดยไม่รู้สึกตัว และดังที่ผมได้ชี้ให้เห็นแล้วว่ากรอบโครง ซึ่งมองเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมไทย หรือวัฒนธรรมไทยนั้น เป็นสิ่งที่นักศึกษาไทยคิดได้ใช้มาเป็นเวลานานแล้ว เราพบกรอบโครงเช่นนั้นได้อย่างชัดเจนในงานของสมเด็จพระยาจักราชภาพ หรือพระยาอนุমানราชชนหรือ ฯลฯ แม้แต่ในหมู่นักศึกษาตะวันตกเช่นยอร์ช เซเคส์, ดูปองต์, ควอร์ทซ์ เวลส์, ฯลฯ ก็เห็นร่องรอยของกรอบโครงความคิดเช่นนั้นได้ไม่ยาก

กรอบโครงเหล่านี้จะถูกประเมินโดยนักศึกษารุ่นอื่นๆ ว่าอันใดได้ประโยชน์ในการศึกษา ประโยชน์ในแง่ที่ไม่เกี่ยวกับว่ากรอบโครงอันใดมี “ความจริง” มากกว่ากัน เพราะเราไม่สามารถวัดได้โดยปราศจากความรู้อันเกี่ยวกับความจริงปรมัตถ์ (และจำเป็นต้องยอมรับด้วยว่าเรา ไม่มี ความรู้ เกี่ยวกับ ความจริงปรมัตถ์) แต่ประเมินได้จาก การวัด “ประสิทธิภาพ” ของกรอบโครงที่เราจะใช้ในการศึกษา การศึกษาสิ่งใดก็ตามจุดมุ่งหมายของมันก็คือความเข้าใจ ประสิทธิภาพจึงวัดกันที่จะช่วยให้เราจัดการกับข้อมูลอันหลากหลายจนเกิดความเข้าใจได้ก็เพียงใด ผมกล่าว

ว่าผมสมัครใจจะเลือกใช้กรอบโครงที่ผมได้กล่าวมาแล้วในการศึกษา ก็เพราะผมประเมินจากประสิทธิภาพของกรอบโครงความคิดนี้กับกรอบโครงอื่นแล้ว และเพราะความฉลาดหรือความเฉลียวของผมก็ตาม ผมเลือกเอากรอบโครงที่มองปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมมุลนายและวัฒนธรรมไพร่ในเชิงความขัดแย้ง และเห็นว่าจะมีพลังอธิบายได้ดีกว่า

กรอบโครงสำหรับการศึกษาเหล่านี้มิใช่เป็นสิ่งที่อุบัติแก่ผมเฉย ๆ โดยไร้สาเหตุ ผมไม่อาจอ้างได้ว่าผมเป็นคนคิดขึ้นมาทั้งหมด มีนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศได้เคยใช้มาก่อนในกรณีศึกษาอื่น ๆ แต่การตัดสินใจเลือกกรอบโครงนี้ซึ่งผมเกิดขึ้นจากการศึกษาข้อมูลดิบจำนวนหนึ่ง ทั้งในเวลาที่ศึกษาวิจัยเรื่องนี้ และในอดีตกาลที่ได้เคยศึกษาวิจัยในเรื่องอื่น คงเป็นการยากที่จะพรรณนากระบวนการที่กรอบโครงความคิดจะผุดขึ้นในสมอง ถูกขัดเกลา ถูกทดลอง และถูกปล่อยให้ตกตะกอนอย่างไร แต่ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่าผมหรือ “นักวิชาการรุ่นใหม่” คนอื่น มิได้หยิบฉวยกรอบโครงการศึกษามาจากความฝัน หรือจากหนังสือต้องห้ามอย่างง่าย ๆ

ถึงที่มักมีผู้พูดส่อเป็นนัยอยู่เสมอ เช่นเดียวกับกรอบโครงความคิดที่ผมใช้ในการศึกษา ผมก็เชื่อว่ากรอบโครงความคิด (เช่นที่มองเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมไทย หรือวัฒนธรรมไทย) ซึ่งสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และนักปราชญ์รุ่นนั้นใช้ในการศึกษา ก็มีใช้เกิดขึ้นจากความเพ้อฝัน หรือการหยิบฉวยง่าย ๆ จากจุดยืนทางกำเนิดหรือการเมือง แต่ก็ได้ถูกขัดเกลา ถูกทดลอง และถูกปล่อยให้ตกตะกอนจนกลายเป็นกรอบโครงที่มีประสิทธิภาพไม่น้อยในการเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมไทย แม้จะเห็นว่ากรอบโครงความคิดที่ท่านใช้ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ก็ไม่เคยได้นึกถึงขณะจิตเดียวว่ากรอบโครงนั้นเกิดขึ้นจากความคิดตนเช่น

ผมคิดว่า ความแตกต่างขั้นพื้นฐาน ระหว่างผมและคุณเสมาลีในเรื่องกรอบโครงความคิดที่ใช้ในการศึกษานี้มีความสำคัญ และคงอำนวยความสะดวกแก่การใคร่ครวญ ไตร่ตรองของผู้สนใจศึกษาสังคมไทยในทุกแง่มุม

นิธิ เอียวศรีวงศ์

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โปรดติดตามวารสาร

“อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร” ฉบับหน้า
ว่าด้วยศิลปะและวัฒนธรรม